

การพัฒนาระบบและกลไกการจัดการอาหารปลอดภัยในโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ (เอกเผ่าพิทยา) อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม

เนตรสุดา คุ่มภัย^{1*}, เกศินี ประทุมสุวรรณ², พีรพัฒน์ พันศิริ³ และฤทธิภรณ์ เกษสุวรรณ⁴

¹ศูนย์วิชาการเพื่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
nate.natesuda@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้ ใช้แนวทางการถอดบทเรียนความสำเร็จพื้นที่ต้นแบบ ซึ่งเป็นหลักสูตรของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก และใช้แบบเก็บข้อมูล มุ่งนำเสนอการพัฒนาระบบและกลไกการจัดการอาหารปลอดภัยในโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ (เอกเผ่าพิทยา) และผลลัพธ์ที่เกิดจากการพัฒนาระบบกลไก ประเด็นความสำเร็จ ได้แก่ เด็กสูงตีสวมส่วนเพิ่มขึ้นร้อยละ 70 จากเดิมเด็กมีภาวะทุพโภชนาการ (อ้วน, เตี้ย, ผอม) จำนวน 30 คน เป้าหมายคือร้อยละ 70 ของเด็กกลุ่มนี้จะต้องมีภาวะโภชนาการที่ดีขึ้น ซึ่งจากการดำเนินโครงการพบว่า เด็กจำนวน 30 คนนี้ มีภาวะโภชนาการที่ดีขึ้น 21 คน คิดเป็นร้อยละ 70 ตามเป้าหมายเด็กนักเรียนได้รับประทานอาหารปลอดภัยเพิ่มมากขึ้นจาก 110 คน เป็น 163 คน คิดเป็นร้อยละ 67, วัตถุประสงค์ในการประกอบอาหารกลางวันในโรงเรียนทุกวันมาจากแหล่งผลิตอาหารปลอดภัยในพื้นที่จาก 0 กิโลกรัม เพิ่มเป็นเฉลี่ย 500 กิโลกรัม/ เดือน

เมื่อพิจารณาการดำเนินงานตลอดโครงการ สรุปได้ว่า การพัฒนาระบบและกลไกการจัดการอาหารปลอดภัยของโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ (เอกเผ่าพิทยา) เกิดจากการมีส่วนร่วมของคณะทำงานที่ประกอบด้วย ครู, นักเรียน, ผู้ปกครอง, เครือข่ายเกษตร, แม่ครัว, รพ.สต., คณะกรรมการสถานศึกษา ในทุกระดับ การตั้งเป้าหมายร่วม การกำหนดข้อตกลง การออกแบบกิจกรรม การขับเคลื่อนและการติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง โดยมีกลไกหลักคือคุณครูที่ทำหน้าที่ประสานงาน เชื่อมร้อยวางแผนภาพรวมและจัดการข้อมูลจากเดิมที่ไม่เคยมีการจัดการอย่างมีส่วนร่วมและเป็นระบบ ส่งผลให้เกิดผลลัพธ์สำคัญ คือ 1) เกิดคณะทำงานที่เข้มแข็ง มีแผนการดำเนินงานและข้อตกลงที่ชัดเจน 2) เกิดกลไกการขับเคลื่อนการจัดการอาหารปลอดภัยในโรงเรียน ทำให้วัตถุประสงค์ในการประกอบอาหารกลางวันในโรงเรียนทุกวันมาจากแหล่งผลิตอาหารปลอดภัยในพื้นที่ 3) เกิดการขับเคลื่อนและติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง และ 4) เด็กนักเรียนสูงตีสวมส่วนเพิ่มขึ้นร้อยละ 70 และได้รับอาหารปลอดภัยครบ 3 มื้อเพิ่มขึ้นร้อยละ 67 ซึ่งสามารถสรุปเป็น 3 ด้านคือด้านกลไก ด้านสภาพแวดล้อมและ ด้านสุขภาพ

คำสำคัญ: การพัฒนาระบบกลไก, อาหารปลอดภัย, นักเรียน

Development of food safety systems and mechanisms mechanism in Watkho-prachedi (Ekpaopitthaya) School Nakornchaisri District Nakhon Pathom Province

Natesuda Khumpai^{1*}, Kesinee Pratumswan², Phiraphath Phansiri³ and Rudeepron Kessuwong⁴

¹ Academic Center for Local Community Development Nakhon Pathom Rajabhat University
nate.natesuda@gmail.com

Abstract

This article takes the approach of transcribing the success lesson in the prototype area. This is a course of the Thai Health Promotion Fund (Thai Health Promotion Foundation), collected by in-depth interviews. And use the form to collect data Aims to present the development of food safety management systems and mechanisms in Watkho-prachedi (Ekpaopitthaya) School and the results of the development of mechanisms The success issue was 70% of the children who were tall and well-proportioned, from the original 30 children with malnutrition (obese, short, skinny). The target was 70% of these children to have better nutrition. As a result of the project's implementation, it was found that these 30 children had a better nutritional status, 21 people, representing 70 percent of the target. Every day cooking in school lunch comes from a local safe food production source from 0 kg to an average of 500 kg / month.

Considering the implementation throughout the project, it can be concluded that the development of food safety management systems and mechanisms at Watkho-prachedi (Ekpaopitthaya) School was formed from the participation of a working group consisting of teachers, students, parents, agricultural network, cook, hospital, school board In every process Since setting a common goal Assignment Event design Continuous driving and monitoring The main mechanism is the school teachers who coordinate, integrate, plan, overview and manage information from the previously never involved, participatory and systematic management. As a result, there are important outcomes: 1) forming a strong working group There is a clear action plan and agreement. 2) A mechanism to drive food safety management in schools. Make the ingredients for daily lunch in the school come from safe food production sources in the area, 3) the movement and monitoring of results continuously, and 4) the high-level, well-proportioned students increased by 70% and received all 3 safety food. Meal increased 67%, which can be summarized into 3 aspects: the mechanism Environmental and health aspects

Keywords: Mechanical development, food safety, students

1. บทนำ

จากการสำรวจพฤติกรรมที่พึงประสงค์ด้านการบริโภคอาหารในเด็กวัยเรียน โดยกรมอนามัย ปี พ.ศ.2560 พบว่า เด็กอายุ 10 ปี ร้อยละ 33 และเด็กอายุ 12 ปี ร้อยละ 47.1 มีพฤติกรรมการเลือกกินขนมหวาน น้ำหวาน น้ำอัดลม หลังเวลา 6 โมงเย็น 1-3 วันต่อสัปดาห์ ผลการศึกษาของคลินิกพ่อแม่ไร้ท้อเด็ก โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ พบสัดส่วนของโรคเบาหวานชนิดที่ 2 ในเด็กและวัยรุ่น เพิ่มขึ้น โดยสาเหตุสำคัญร้อยละ 56 -62 เกิดจากพฤติกรรมการบริโภคน้ำอัดลม นมเปรี้ยว ขนมและของหวาน ในโรงเรียน รวมทั้งอาหารที่มีไขมันสูงเช่น ไข่ทอด และขนมกรุบกรอบ นอกจากนี้เด็กก็ไม่กินผักและผลไม้ และเกือบทั้งหมดมี พฤติกรรมเนือยนิ่ง อยู่หน้าจอโทรศัพท์และจอบคอมพิวเตอร์ ขาดกิจกรรมกลางแจ้งและการออกกำลังกาย ซึ่งสอดคล้องกับการสำรวจเบื้องต้นของคณะทำงาน Node Flagship ในเรื่องระบบและกลไกจัดการอาหารกลางวันในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กและ สถานศึกษา ในจังหวัดนครปฐมทั้งหมด 38 แห่ง พบว่า ร้อยละ 96.4 จัดการอาหารกลางวันในรูปแบบการจ้างเหมา โดยให้แม่ครัว จัดซื้อวัตถุดิบจากตลาดร้อยละ 100 ซึ่งไม่ทราบที่มาของแหล่งผลิต ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 64.0 เชื่อว่าวัตถุดิบดังกล่าวมีการปนเปื้อน สารเคมี และในการปรุงอาหาร ร้อยละ 75.0 ยังคงใช้ผงชูรส

จากการประมวลสถานการณ์และวิเคราะห์ปัญหาข้างต้น ทำให้เห็นช่องว่างที่ควรเติมเต็มในเรื่องการพัฒนากระบวนการและ กลไกการจัดการ “อาหารกลางวันปลอดภัยในสถานศึกษา” ซึ่งคำว่า “อาหารปลอดภัยในสถานศึกษา” ในที่นี้ หมายถึง อาหารที่ใช้วัตถุดิบ (ผัก ผลไม้) ที่สด สะอาด ปลอดภัยจากแหล่งผลิตที่เชื่อถือได้ในพื้นที่ใกล้เคียง มีการปรุงที่ถูกสุขลักษณะ เน้นเมนูเพิ่มผัก และผลไม้ ลดการใช้เครื่องปรุงรสรวมทั้งหลีกเลี่ยงอาหารที่มีรสหวาน มัน เค็ม โรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ (เอกเผ่าพิทยา) เป็นอีก หนึ่งโรงเรียนที่ประสบปัญหาดังกล่าว จากสถิติในเดือนกุมภาพันธ์ ของปีการศึกษา 2562 พบว่า นักเรียนมีปัญหาอ้วนร้อยละ 6.64 ผอมน้ำหนักต่ำกว่าเกณฑ์ ร้อยละ 4.42 และไม่ได้รับประทานอาหารเช้า ร้อยละ 20 ซึ่งปัญหานี้จะส่งผลกระทบต่อเด็กทั้งทางตรง และทางอ้อม ทั้งระยะสั้นและระยะยาว โดยสาเหตุของปัญหาเหล่านี้มาจากการไม่ได้รับประทานอาหารมื้อเช้า หรือการรับประทาน อาหารมื้อเช้าที่ไม่มีประโยชน์ ส่งผลให้ได้รับสารอาหารหรือพลังงานในปริมาณที่ไม่เหมาะสม รวมทั้งการรับประทานอาหาร ผักผลไม้ ที่มีสารเคมีตกค้างในปริมาณมากจากกระบวนการเพาะปลูก ซึ่งมีผลมาจากค่านิยมในการบริโภคผักของประชาชน โดยทั่วไปที่มักจะเลือกบริโภคผักที่สวยงาม เกษตรกรที่ปลูกผักและผลไม้จึงใช้สารเคมีกำจัดแมลงฉีดพ่นในปริมาณที่มาก เพื่อให้ได้ ผักที่สวยงามตามความต้องการของตลาด เมื่อนำมาบริโภคก็จะได้รับอันตรายจากสารพิษที่ตกค้างทำให้ระบบการทำงานของ ร่างกายผิดปกติ ความต้านทานโรคน้อยลง ซึ่งปัญหาเหล่านี้นอกจากส่งผลกระทบต่อด้านสุขภาพกับนักเรียนโดยตรงแล้ว ยังส่งผลต่อ การเรียนรู้ของนักเรียน เช่น การไม่มีสมาธิในการเรียน การขาดเรียนทำให้เรียนรู้ไม่ทันเพื่อน และเกิดการเบื่อหน่ายในการเรียน ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อสภาพร่างกายและจิตใจของผู้เรียน

จากปัญหาดังกล่าว ทำให้โรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ (เอกเผ่าพิทยา) เห็นความสำคัญและมุ่งเน้นแก้ไขปัญหาด้วยการจัดทำ โครงการ “การขับเคลื่อนสุขภาวะอาหารปลอดภัยไร้สารพิษในโรงเรียน” ภายใต้การสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการ สร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) เพื่อพัฒนาให้เกิดระบบและกลไกการจัดการที่เข้มแข็ง จากการร่วมมือกันระหว่างโรงเรียน เครือข่าย ผู้ปกครอง ชุมชน เครือข่ายเกษตรปลอดภัย และบุคลากรที่เกี่ยวข้อง โดยเริ่มจากจัดตั้งคณะทำงาน สำรวจเก็บข้อมูล จัดทำแผนการดำเนินงาน กำหนดข้อตกลงที่ชัดเจน เชื่อมโยงเครือข่ายเกษตรปลอดภัยในพื้นที่ให้เกิดการออกแบบและจัดการ วัตถุดิบร่วมกับแม่ครัว พัฒนาให้เกิดแปลงผักปลอดภัยภายในโรงเรียนเพื่อเป็นต้นแบบให้ผู้ปกครองและนักเรียนเห็นความสำคัญ ของการจัดการอาหารปลอดภัย ทั้งยังสามารถนำผลผลิตที่ได้มาประกอบอาหารกลางวัน รวมทั้งจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมให้ นักเรียนและผู้ปกครองมีความรู้และนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันในการเลือกบริโภคอาหารที่มีประโยชน์ และปลอดภัยจาก สารเคมี เด็กนักเรียนได้รับประทานอาหารที่ปลอดภัยเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้มีสุขภาพร่างกายที่เจริญเติบโตแข็งแรง มีพัฒนาการด้าน ร่างกายและสติปัญญา พร้อมทั้งจะเรียนรู้และพัฒนาตนเองตามศักยภาพ เกิดพื้นที่อาหารปลอดภัยในโรงเรียนและชุมชน

2. วัตถุประสงค์

2.1 เพื่อนำเสนอการพัฒนาระบบและกลไกการจัดการอาหารปลอดภัยในโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ (เอกเผ่าพิทยา)

2.2 เพื่อนำความสำเร็จและผลลัพธ์จากการพัฒนาระบบและกลไกการจัดการอาหารปลอดภัยในโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ (เอกเผ่าพิทยา)

3. เนื้อเรื่อง

โรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ (เอกเผ่าพิทยา) ตั้งอยู่ที่ตำบลโคกพระเจดีย์ อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม เนื้อที่ประมาณ 8 ไร่ พื้นที่ในตำบลส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ราบลุ่ม ผู้ปกครองส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกร ปลูกผัก ผลไม้ เลี้ยงปลา กุ้งและรับจ้าง เริ่มก่อตั้งในปี พ.ศ. 2476 ถือเป็นโรงเรียนเก่าแก่ประจำตำบลที่ก่อเกิดและเติบโตจากการสนับสนุนของคนในชุมชนด้วยดีมาโดยตลอด ปัจจุบันเป็นโรงเรียนสตรีตำบลที่เปิดทำการสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาลปีที่ 1 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 มีนักเรียนทั้งสิ้น 271 คน ผู้บริหาร 1 คน ข้าราชการครู จำนวน 14 คน เจ้าหน้าที่ธุรการ 1 คน พี่เลี้ยงเด็กพิการ 1 คน พนักงานบริการ 1 คน

โรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ (เอกเผ่าพิทยา) ได้เล็งเห็นความสำคัญของสุขภาพนักเรียนมาโดยตลอด โดยเฉพาะเรื่องการส่งเสริมให้นักเรียนได้รับประทานอาหารที่ดี มีประโยชน์ต่อสุขภาพ โดยในปี 2559 - 2560 ได้จัดทำโครงการ “การส่งเสริมการบริโภคผัก และผลไม้เพื่อสุขภาพในโรงเรียน” จากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ในปีนั้นคณะครูเห็นปัญหาว่าเด็กส่วนใหญ่ไม่รับประทานผัก สืบเนื่องจากปริมาณผักที่เหลือในถังเศษอาหารมีปริมาณมาก จึงตัดสินใจเข้าร่วมโครงการ ผลลัพธ์สำคัญคือ เกิดการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ครู นักเรียน ผู้ปกครอง แม่ครัว หันมาเห็นความสำคัญของการส่งเสริมให้เด็กรับประทานผัก ผลไม้เพิ่มมากขึ้น นักเรียนร้อยละ 80 บริโภคผักและผลไม้มีอยู่กลางวันเพิ่มขึ้นและดำเนินการส่งเสริมการรับประทานผักและผลไม้จนถึงปัจจุบัน

แม้ว่าที่ผ่านมา ทางโรงเรียนจะมีการส่งเสริมให้เด็กรับประทานผัก ผลไม้ได้เพิ่มมากขึ้นจนประสบความสำเร็จ แต่ผักผลไม้ต่าง ๆ นั้นกลับมาจากแหล่งวัตถุดิบที่ไม่อาจตรวจสอบได้ว่าปลอดภัยกับนักเรียนหรือไม่ เพราะส่วนใหญ่เกือบ 100% เป็นผักผลไม้ที่มาจากตลาด หากมองถึงสาเหตุของปัญหาแบบรอบด้านนั้นพบว่ามีความเกี่ยวข้อง ทั้งจากตัวเด็กนักเรียนที่ขาดความรู้ ยังไม่เห็นความสำคัญกับการเลือกรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ และการรับประทานอาหารให้ครบ 3 มื้อ ผู้ปกครองที่ต้องรีบเร่ง แข่งขันกับเวลาในการหาเลี้ยงชีพจนส่วนใหญ่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการจัดการอาหารให้กับลูก ๆ สภาพแวดล้อมโรงเรียนที่มีจำหน่ายสินค้าไม่ปลอดภัย ทั้งน้ำอัดลม, ลูกชิ้นทอด, อาหารสำเร็จรูป ในขณะที่โรงเรียนยังขาดกลไกในการขับเคลื่อนที่ชัดเจน ด้วยยังไม่มีคณะกรรมการที่จริงจังในการขับเคลื่อนเรื่องนี้ ขาดแกนนำนักเรียน, แกนนำผู้ปกครอง การกำหนดข้อตกลงร่วมกัน รวมถึงการเชื่อมโยงระหว่างเครือข่ายเกษตรปลอดภัยในพื้นที่และโรงเรียน ที่แม้จะอยู่ไม่ห่างไกลกันแต่ยังไม่เคยเกิดการเชื่อมโยงและออกแบบการจัดการวัตถุดิบร่วมกัน การดำเนินโครงการจึงมุ่งเน้นที่การพัฒนาระบบและกลไกการจัดการอาหารปลอดภัยในโรงเรียน เพื่อให้เด็กได้รับอาหารปลอดภัยเพิ่มมากขึ้น โดยมีแนวทางการดำเนินงานตามบันไดผลลัพธ์ ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ถูกพัฒนาขึ้นโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) สำนัก 6 ส่งผลให้เกิดผลลัพธ์ตามบันไดผลลัพธ์ 4 ชั้นได้แก่ ชั้นที่ 1 เกิดคณะกรรมการที่เข้มแข็ง ชั้นที่ 2 เกิดกลไกการขับเคลื่อนการจัดการอาหารปลอดภัยในโรงเรียน ชั้นที่ 3 เกิดการขับเคลื่อนและติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง และชั้นที่ 4 นักเรียนสูงเสียดสีมีส่วน

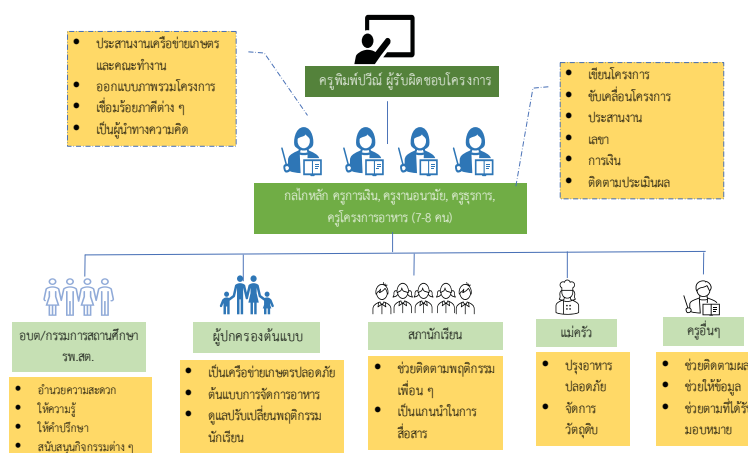
3.1 พัฒนาการและกลไกการดำเนินงาน

3.1.1 การก่อตัวของจุดจัดการ

จากการที่โรงเรียนเคยเข้าร่วมโครงการกับ สสส. มาก่อน ในปีนั้นได้จุดประกายให้เกิดคณะกรรมการที่เข้มแข็ง

แม้คณะทำงานจะมีการผลัดเปลี่ยนตามระยะเวลาของระบบราชการ แต่ยังมีบุคลากรครูเชื่อมั่นในกระบวนการของ สสส. และเห็นถึงประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นต่อเด็กนักเรียนรวมถึงเห็น “ต้นทุน” ของโรงเรียนที่เป็นพื้นที่เกษตร นั่นคือ “คุณครูพิมพ์วิมล ปานเพชร” ภายใต้การสนับสนุนเป็นอย่างดีจาก นางนวลรัตน์ กุศลจิตติรัตน์ ผู้อำนวยการโรงเรียน จึงชักชวนครูรุ่นน้องที่มีหน้าที่ที่เกี่ยวข้องมาร่วมกันขับเคลื่อนโครงการในครั้งนี้อีก 3-4 คน ทำหน้าที่เป็น Core team ในการเลือกคณะทำงานส่วนที่เหลือแบบเข้าไปเพราะรู้ถึงศักยภาพและความเหมาะสมของแต่ละท่าน เป็นอย่างดี โดยยึดหลักว่าต้องครบองค์ประกอบตามตัวชีวิต (ประกอบด้วย ผอ., ครู, แม่ครัว, ร้านค้า, นักเรียน, ชุมชน ผู้ปกครองและเกษตรกรอย่างน้อย 50 คน) และหลักการสำคัญคือก่อนจะจัดทำคำสั่งแต่งตั้งคณะทำงานต้องถามความสมัครใจและความสะดวกของทุกท่าน ถือได้ว่าการก่อตัวของคณะทำงานนั้นมีจุดเริ่มต้นมาจากความเหมาะสมในศักยภาพและความ “สมัครใจ” ของทุกฝ่าย

3.1.2 โครงสร้างและกรอบการบริหารจัดการของคณะทำงาน

ภาพที่ 1 โครงสร้างและกรอบการบริหารจัดการของคณะทำงาน

จากภาพโครงสร้างและกรอบการบริหารจัดการของคณะทำงานจะเห็นว่า แม้จะมีการตั้งคณะทำงานไว้สูงถึง 50 คน แต่เมื่อลงมือปฏิบัติจริง มี “กลไกหลัก” ที่ทั้ง 50 คน เชื่อมมั่นและไว้วางใจให้ตัดสินใจบริหารจัดการโครงการดูแลภาพรวม 7-8 คน ซึ่งเป็นบุคคลที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องโดยตรงทั้ง ครูผู้รับผิดชอบโครงการ, ครูการเงิน, ครูงานอนามัย, ครูธรรมากร, ครูโครงการอาหารกลางวัน ควบคู่ไปกับ “กลไกรอง” ที่มีบทบาทสำคัญไม่แพ้กันทำหน้าที่สนับสนุนการทำงานของ ได้แก่ รพ.สต., สภานักเรียน, คณะกรรมการสถานศึกษา, อบต. และคุณครูท่านอื่น ๆ โดยบุคคลที่มีบทบาทสำคัญมีภาวะการเป็นผู้นำ และสามารถสร้างการมีส่วนร่วม ประสานงาน วางแผนงานได้คือ คุณครูพิมพ์วิมล ปานเพชร คุณครูผู้รับผิดชอบโครงการ

3.1.3 การออกแบบข้อตกลงของคณะทำงาน

เมื่อเกิดคณะทำงานที่มีโครงสร้างที่ชัดเจนแล้วอีกปัจจัยสำคัญคือการกำหนดข้อตกลงร่วมกัน โดย Core team ได้ทำหน้าที่ร่างข้อตกลงที่คิดว่าจะสามารถดำเนินการได้ แล้วเสนอให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้แสดงความคิดเห็น เมื่อทุกฝ่ายยอมรับร่วมกันแล้วจึงนำไปจัดทำเป็น MOU เพื่อนำไปสู่การลงมือปฏิบัติจริง โดยให้เครือข่ายเกษตร ครูเรือนต้นแบบ แม่ครัวเป็นผู้ลงนามร่วมกันจำนวน 6 ข้อ ได้แก่

- 1) แม่ครัวและครูเรือนต้นแบบให้ความร่วมมือประกอบอาหารด้วยผักปลอดสารพิษและ ไม้ใส่ผงปรุงรส
- 2) นักเรียนได้รับประทานอาหารที่ปลอดสารพิษและทางโรงเรียนจัดอาหารปลอดสารพิษในมื้อกลางวัน

- 3) ร้านค้าในโรงเรียนจำหน่ายอาหารที่เป็นประโยชน์ต่อร่างกายนักเรียน
- 4) เกษตรกรปลูกผักปลอดสารพิษมาจำหน่ายกับทางโรงเรียน
- 5) คณะทำงานออกติดตามและประเมินเกษตรกรเครือข่ายและครัวเรือนต้นแบบเดือนละ 2 ครั้ง
- 6) นักเรียนต้องมีการทำกิจกรรมทางกายอย่างน้อย 3 ครั้ง / สัปดาห์

3.2 กิจกรรมสำคัญและเงื่อนไขที่นำไปสู่ความสำเร็จ

3.2.1 การประชุมจัดตั้งคณะทำงานและวางแผนกำหนดข้อตกลงร่วมกัน

เพราะเป็นกิจกรรมที่ทำให้เกิดการจัดตั้งเครือข่ายที่เกี่ยวข้องเข้ามาเป็นคณะทำงานด้วย หากไม่มีเครือข่ายอื่น ๆ เข้ามาเป็นคณะทำงานโครงการก็ไม่สามารถขับเคลื่อนได้สำเร็จ โดยเงื่อนไขสำคัญคือ คณะทำงานต้องมีครบทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องและมีผู้ประสานงานหลักที่สามารถประสานงานทุกฝ่ายได้

3.2.2 แม่ครัวปรุงอาหารมื้อกลางวันที่ปลอดภัยตามรายการที่กำหนดทุกมื้อ

เพราะแม่ครัวคือกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนโครงการ หากแม่ครัวไม่ให้ความสำคัญของการจัดการอาหารกลางวันอย่างปลอดภัยผลลัพธ์ก็จะไม่เกิด โดยเงื่อนไขสำคัญคือ แม่ครัวจะต้องได้รับการอบรมพัฒนาศักยภาพเรื่องการจัดการอาหารที่ปลอดภัยและได้มีการลงบันทึกข้อตกลงที่โรงเรียนกำหนดขึ้นมาก่อนแล้วจึงปรับวิธีคิดและเปลี่ยนพฤติกรรมปรุงอาหารให้ปลอดภัยมากขึ้น

3.2.3 คณะทำงานติดตามและตรวจประเมินแหล่งปลูกผักปลอดสารอย่างต่อเนื่องทั้งที่โรงเรียน และเครือข่ายเกษตรกรในชุมชน

เพราะการติดตามและตรวจประเมินผลนั้นช่วยให้เห็นการเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจนมากขึ้น และทำให้คณะทำงานทราบข้อมูลระหว่างทางที่เป็นประโยชน์ สามารถนำมาออกแบบวางแผนแก้ปัญหาที่พบได้ โดยมีเงื่อนไขสำคัญคือ ในการติดตามประเมินผลนั้น ต้องประเมินอย่างรอบด้าน ทั้งจากเครือข่ายเกษตรกร ผู้ปกครอง/ ครัวเรือนต้นแบบ และนักเรียน ผ่านการใช้แบบสัมภาษณ์และแบบสำรวจเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกอย่างรอบด้าน

3.2.4 เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้และถอดบทเรียนหลังเสร็จสิ้นโครงการ

เพราะเป็นกิจกรรมที่สรุปผลลัพธ์การดำเนินงานตลอดโครงการทำให้ทุกฝ่ายได้แลกเปลี่ยน และทราบผลการดำเนินงานตลอดโครงการ โดยมีเงื่อนไขสำคัญคือ ผู้บริหารให้การสนับสนุน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วนต้องเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อรับทราบและนำไปสู่การต่อยอดต่อไป

3.3 ผลลัพธ์ความสำเร็จ

3.3.1 ผลลัพธ์การทำงานของกลไก

- 1) เกิดคณะทำงานที่เข้มแข็ง จำนวน 50 คน ประกอบด้วยครู 17 คน, นักเรียนแกนนำ 13 คน, แม่ครัว 2 คน, ครัวเรือนต้นแบบ 10 คน, เครือข่ายเกษตรกร 5 คน รพ.สต. 1 คน, กรรมการสถานศึกษา 1 คน, อบต. 1 คน โดยการคัดเลือกนั้นคุณครูได้พิจารณาตามความสมัครใจ และความพร้อมของผู้ปกครอง, นักเรียน เน้นให้มีส่วนร่วมทุกฝ่ายโดยแบ่งเป็นคณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ ตามความเหมาะสม
- 2) เกิดข้อตกลงร่วมของคณะทำงาน ที่ชัดเจนในรูปแบบของ MOU นำไปสู่การลงมือปฏิบัติจริง ของเครือข่ายเกษตรกร ครัวเรือนต้นแบบ แม่ครัวตามข้อตกลง 6 ข้อครบทุกข้อ
- 3) เกิดครัวเรือนต้นแบบจำนวน 10 ครัวเรือน ที่ช่วยสร้างการรับรู้และแรงบันดาลใจให้กับผู้ปกครอง

- 4) เกิดเครือข่ายความร่วมมือแหล่งผลิตผักปลอดภัย 5 แห่ง แบ่งเป็นเครือข่ายที่เป็นผู้ปกครองนักเรียน 2 แห่งและเป็นเครือข่ายเกษตรกรปลอดภัยในชุมชน 3 แห่ง ที่สามารถส่งผักปลอดภัยเข้าสู่โรงครัวได้จริง
- 5) เกิดการออกแบบวางแผนและจัดการวัตถุดิบร่วมกันระหว่างแม่ครัวและเครือข่ายเกษตรกรปลอดภัยในพื้นที่ ทำให้ได้รับผักปลอดภัยเพิ่มมากขึ้น จากเดิมก่อนเริ่มโครงการไม่มีผักปลอดภัยเข้าสู่โรงครัว แต่เมื่อเข้าร่วมโครงการมีผักจากแปลงผักในโรงเรียนเข้าสู่โรงครัว เฉลี่ยเดือนละ 50 กิโลกรัม และจากเครือข่ายเกษตรกรเฉลี่ยเดือนละ 450 กิโลกรัม รวมที่ผ่านมา 7 เดือน 3,500 กิโลกรัม

3.3.2 ผลลัพธ์ของสภาพแวดล้อมที่สำคัญ

- 1) เกิดพื้นที่ต้นแบบการปลูกผักปลอดภัยในโรงเรียนจำนวน 2 งาน 20 แปลง เป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับผู้ปกครองและชุมชน ทั้งยังช่วยปลูกฝังให้นักเรียนได้มีความรับผิดชอบมากขึ้นจากการที่คุณครูแบ่งให้แต่ละชั้นเรียนมีแปลงผักให้ดูแลรับผิดชอบรดน้ำต้นไม้ทุกชั้นเรียน
- 2) เกิดพื้นที่ปลูกผักปลอดภัยเพิ่มมากขึ้นในชุมชน จากเครือข่ายเกษตรกรปลอดภัยซึ่งให้ความร่วมมือกับโรงเรียน ขยายพื้นที่การปลูก/ ชนิดผักที่ปลูกเพิ่มมากขึ้น 10 ครัวเรือน
- 3) เกิดร้านค้าสหกรณ์ที่จำหน่ายอาหารเข้าให้กับนักเรียน เพื่อแก้ปัญหาเด็กไม่ได้รับประทานอาหารเช้า ทำให้นักเรียนได้รับประทานอาหารเช้าเพิ่มมากขึ้น เป็นมื้ออาหารที่อิ่มท้องและ ปลอดภัย ส่งผลให้เด็กสูงดีสมส่วน และได้รับประทานอาหารปลอดภัยครบ 3 มื้อเพิ่มมากขึ้น
- 4) เกิดพื้นที่ออกกำลังกาย/ พื้นที่สร้างเสริมสุขภาพในโรงเรียน ด้วยคุณครูได้มีการคัดเลือกนักเรียนที่มีน้ำหนักเกิน หรืออ้วนให้มาออกกำลังกายร่วมกันอาทิตย์ละ 3 วัน วันอังคาร วันพฤหัสบดี และวันศุกร์ วันละ 30 นาทีหลังเลิกเรียนโดยใช้พื้นที่ของโรงเรียนเป็นพื้นที่ทำกิจกรรมออกกำลังกายแอโรบิก

3.3.3 ผลลัพธ์ทางสุขภาพ

- 1) เด็กนักเรียนได้รับประทานอาหารปลอดภัยเพิ่มมากขึ้นจาก 110 คน เป็น 163 คน คิดเป็นร้อยละ 67
- 2) เด็กสูงดีสมส่วนเพิ่มขึ้นร้อยละ 70 จากเดิม มีภาวะทุพโภชนาการ (อ้วน, เตี้ย, ผอม) จำนวน 30 คน จากการดำเนินการส่งเสริมกิจกรรมทางกายอย่างต่อเนื่องและส่งเสริมให้เด็กได้รับประทานอาหารครบ 3 มื้อ พบว่าเด็กจำนวน 30 คนนี้ มีภาวะโภชนาการที่ดีขึ้น 21 คน คิดเป็นร้อยละ 70 ตามเป้าหมาย
- 3) คุณครูและนักเรียนได้รับอาหารที่ปลอดภัยในมื้อกลางวันเพิ่มมากขึ้น จากการที่ผ่านมารองรับซื้อผักจากตลาดเป็นผักที่ปนเปื้อนด้วยสารเคมีทั้งหมด ปรับเปลี่ยนเป็นรับวัตถุดิบปลอดภัยเพิ่มมากขึ้นจากเครือข่ายเกษตรกรและจากที่โรงเรียนปลูกเองเฉลี่ยรวม 500 กิโลกรัม/ เดือน
- 4) นักเรียนสุขภาพร่างกายแข็งแรง และจิตใจแจ่มใสมากขึ้นจากการได้ทำกิจกรรมดูแลแปลงผักร่วมกับเพื่อน ๆ ทั้งการลงมือปลูก รดน้ำ ใส่ปุ๋ย
- 5) ผู้ปกครองปรับเปลี่ยนพฤติกรรมกรรมการปรุงอาหารหันมาให้ความสำคัญกับการดูแลสุขภาพเพิ่มมากขึ้นงดการใช้ผงชูรส เลือกซื้อวัตถุดิบปลอดภัย

4. บทสรุป

การพัฒนาาระบบและกลไกการจัดการอาหารปลอดภัยในโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ (เอกเผ่าพิทยา) อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม ผลลัพธ์ความสำเร็จคือ ได้รับประทานอาหารที่ปลอดภัยเพิ่มมากขึ้นจากการที่วัตถุดิบในการประกอบอาหาร

กลางวันในโรงเรียนทุกวันมาจากแหล่งผลิตอาหารปลอดภัยในพื้นที่ สูงดีสมส่วนเพิ่มขึ้น เมื่อพิจารณาการดำเนินงานตลอดโครงการพบว่า

4.1 การพัฒนาระบบและกลไกการจัดการอาหารปลอดภัยของโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ (เอกเผ่าพิทยา) เกิดจากการมีส่วนร่วมของคณะทำงานที่ประกอบด้วยทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องทั้งโรงเรียน ชุมชน และองค์กรภาคีต่าง ๆ โดยมีกลไกหลักคือ คณะครูที่ประสานงาน เชื่อมร้อย วางแผนภาพรวมในการขับเคลื่อนงานไปพร้อม ๆ กันกับกลไกรองคือ รพ.สต.,อบต., คณะกรรมการสถานศึกษา, นักเรียน แตกต่างจากการดำเนินงานที่ผ่านมาที่โรงเรียนมักเป็นศูนย์กลางในการทำงานเพื่อเด็กนักเรียนแต่ภาคส่วนต่าง ๆ ยังไม่ได้เข้ามามีบทบาทในการกำหนดเป้าหมาย ออกแบบกิจกรรม และร่วมขับเคลื่อนโครงการและติดตามประเมินผลร่วมกัน กลไกการจัดการในรูปแบบนี้จึงมีความเข้มแข็งและส่งผลให้เกิดผลลัพธ์ที่นำไปสู่ความยั่งยืนในอนาคต

4.2 ความสำเร็จและผลลัพธ์การดำเนินงาน สามารถสรุปได้ 2 รูปแบบ ดังนี้ รูปแบบที่ 1 เกิดผลลัพธ์ตามบันไดผลลัพธ์ 4 ขั้นคือ ขั้นที่ 1 เกิดคณะทำงานที่เข้มแข็ง ขั้นที่ 2 เกิดกลไกการขับเคลื่อนการจัดการอาหารปลอดภัยในโรงเรียน ขั้นที่ 3 เกิดการขับเคลื่อนและติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง ขั้นที่ 4 เด็กสูงดีสมส่วน ซึ่งเป็นไปตามรูปแบบของโครงการ และหากสรุปผลลัพธ์ในรูปแบบที่ 2 เพื่อความเข้าใจที่ตรงกัน คือ เกิดผลลัพธ์การทำงานของกลไก (คนทำงาน, แผนการดำเนินงาน, ข้อตกลงที่ชัดเจน, เครือข่ายความร่วมมือ) เกิดผลลัพธ์ของสภาพแวดล้อม (พื้นที่ต้นแบบในโรงเรียน, พื้นที่อาหารปลอดภัยในครัวเรือน, ร้านค้าสหกรณ์เพื่อเด็ก, พื้นที่ออกกำลังกาย) และ เกิดผลลัพธ์ทางสุขภาพ เด็กได้รับประทานอาหารปลอดภัยครบ 3 มื้อเพิ่มขึ้นร้อยละ 67 เด็กสูงดีสมส่วนเพิ่มขึ้นร้อยละ 70 เด็กมีกิจกรรมทางกายอย่างต่อเนื่องสัปดาห์ละ 3 ครั้ง ครั้งละ 30 นาที

5. กิตติกรรมประกาศ

บทความวิชาการเรื่องนี้ สำเร็จลุล่วงเป็นอย่างดียิ่งจากได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักสร้างสรรค์โอกาส (สำนัก 6) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) การอนุเคราะห์ข้อมูลจากคุณครูพิมพ์วิณี ปานเพชร และคณะครูโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ (เอกเผ่าพิทยา) และได้รับคำปรึกษาจาก รศ.ดร.เกศินี ประทุมสุวรรณ ผู้จัดการหน่วยจัดการจังหวัดระดับที่มีจุดเน้นสำคัญ (Node Flagship) จังหวัดนครปฐม จึงขอขอบพระคุณทุกท่านมา ณ โอกาสนี้

6. เอกสารอ้างอิง

หน่วยจัดการจังหวัดระดับที่มีจุดเน้นสำคัญ (Node Flagship) จังหวัดนครปฐม. (2563). ข้อเสนอโครงการขับเคลื่อนสุขภาพ “อยู่เป็น เย็น สุข” หน่วยจัดการจังหวัดระดับที่มีจุดเน้นสำคัญ (Node Flagship) จังหวัดนครปฐม.,5

สำนักส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย (2560). การสำรวจพฤติกรรมที่พึงประสงค์ด้านการบริโภคอาหารในเด็กวัยเรียน ค้นเมื่อ 10 พฤษภาคม 2563 จาก https://hp.anamai.moph.go.th/ewt_dl_link.php?nid=1904

วนิดา วัฒนชีวโนปกรณ์ (2560).การจัดทำบันไดผลลัพธ์และกำหนดตัวชี้วัดผลลัพธ์. ค้นเมื่อ 15 พฤษภาคม 2564 จาก <http://person.ddc.moph.go.th/hrd/images/DATA/070825601.pdf>

สุรพล เหลี่ยมสูงเนิน. (2562). โปรแกรมการเรียนรู้: การถอดบทเรียนความสำเร็จพื้นที่ต้นแบบ. การอบรมเชิงปฏิบัติการพัฒนาภาคี สสส.หลักสูตรการถอดบทเรียนพื้นที่ต้นแบบ. 22-24 กุมภาพันธ์ 2562 ณ โรงแรมริชมอนด์ จังหวัดนนทบุรี. กรุงเทพฯ: สำนักสร้างสรรค์โอกาส สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.